

Gyertyános – egy Gyimesből kirajzolt település

Az 1930-as évek vége felé a gazdasági válság a Csík megyei Gyimesvölgyében is éreztette hatását. Az életminőségek (létbiztonság, hit, remény) veszélybe kerülnek és tömeges elvándorlás indul meg közeli és távolabbi települések felé, ahol jobb megélhetést reméltek. Egy felsőloki ember boldogulást keresve elvetődött Háromszékre is, ahol az Esztelnek és Kászon fölötti havasokban erdőpásztorok és vadőrök állott be. A Keleti-Kárpátok vízválasztóján túl, ahonnan a vizek, patakok már Moldva felé folynak, 1938-ban megtelepedett a Lóberc hegység tövében. Majd családját is magával hozta munkahelyére és otlalmat nyertek azok is.

Két-három év elmúltával a Gyimesekből újabb családok indultak útnak, hogy szerencsét próbáljanak a Nemere, valamint a Nagy Sándor hegycsúcsok lábainál meghúzódó völgyben.

1942. április 15-én négy család Csíkszeredán, Nyergestetőn, Kászonújfalun és a Jakabfalvi fürdőn keresztül Gyertyánosra szekerezett. Először meghúzódtak két-három hétig Baconi András vadór tanyáján, majd felkerekedtek s végleges szálláshelyet keresve a két Tankó család a Székelyut patakában, a másik két Bodor testvér családjáé pedig a Torok patakában vert tanyát. Az akkor sűrű erdőkkel borított völgyben először kalibát építettek ideiglenesen, majd a nyár vége felé fenyőszálakból kör alaprajzú, földdel és fakérgel borított kúpalakú burdét. A következő években égetéssel, irtással kitágították tanyájuk körüli helyet, hogy állatállományuk számára legeltetésre alkalmas területet nyerjenek. Közben a második világháború után 1946–1948 között újabb családok érkeztek Gyertyános völgyébe, akik a Láp elnevezésű helyen telepedtek meg. Ott épített magának és két családosa fiának meg vejének Ambrus Imre otlalmat ígérő otthont.

Az ideiglenes szálláshelyeiket, a földbe bemélyített, leveles ágakkal befödött kalibát, meg a fenyőszálakból kúpalakban összerakott burdét, időtállóbb és kényelmesebb házak váltották fel fokozatosan. Legtöbbször egyszobás, ereszes, zsendellyel fedett lakóházat építettek, melyet később nyárikonyhának használtak, miután fenyőbortól nagyobb kétszobás (konyha + szoba), cseréppel födött házát emeltek. A lakóházai felépítéséhez szükséges anyagokat közvetlen környezetükből nyerték. Az alapfalakat terméskőből rakták, arra felhúzták ácsolt fabornákból a falakat, s hajlékaikat végül szintén a saját maguk által elkészített faszindellyel fődtek be. Azután agyagot kerestek és azzal tapasztották be a házak falát. Gazdasági életképességük növekedéséhez elengedhetetlenek voltak más épületek is. Állataik tartására istállókat építettek, melyek egyben széna tárolására alkalmas csűr szerepét is betöltötték. Azonkívül kétszintes kamrákat is építettek. Annak alsó szintjét a lejtős hegyoldalba vajták be, belül kirakták kővel, majd arra ráhúzták bornából a második szintet. Általában élelmet, nagyobb méretű faedényeket, gabonaféléket és lisztet tároltak benne. A gyertyánosi telepek telkükön vékonyabb fenyőfalécekből készített karántípusú kerítéssel kerítették körül. Azon belül épületeiket nem zsúfolták össze, hanem elég szellősen, nagyobb távolságra egymástól építették fel. Külön sejtet alkottak a lakóépületek, s azoktól külön kerítés választotta el a gazdasági udvart csűrrel, istállósával, ahová a telek főbejáratán át léptek be közvetlenül az állatok, s csak mögötte kezdődött a második udvar. Telekhelyüket úgy választották meg, hogy azon keresztül egy bővebb vízű csermely folyjon keresztül, ez adta az emberek és a nagyállatok számára a vizet. Telkük nagysága rendszerint akkora volt, hogy öt vagy tíz szarvasmarha eltartására szénafüvet lehessen rajta kaszálni. Állataikat nyáron és a meleg évszakokban kint a havasokban legeltették. A szénát és a sarjút lombtakarmánnyal is kiegészítették. Juhaik számára fenyőgallyakat vágtak le fenyőfák alsóbb ágairól, s azokkal vézelték át a tél végi meg a kora tavaszi heteket. Nyaranta szénacsinalással foglalkoztak. Habár a település tengerszinti fekvése viszonylag magas, mégis megpróbálkoztak többé-kevésbé sikerrel növénytermesztéssel is, elsősorban burgonyával.

A férfiak különböző fakitermelő vállalatoknál dolgoztak, s fizetésük egy részét élelmiszerekben kapták kézhez. Így jutottak liszthez, cukorhoz, sóhoz. Az asszonyok és a leányok csemeteültetvényekben dolgoztak és így egészítették ki jövedelmüket. Táplálékukat gyűjtögetéssel és vadászattal pótolták. Nyáron különböző ehető gombákat, gyógynövényeket, erdei gyümölcsöket gyűjtöttek, amit aszalással, füstöléssel tartósítottak.

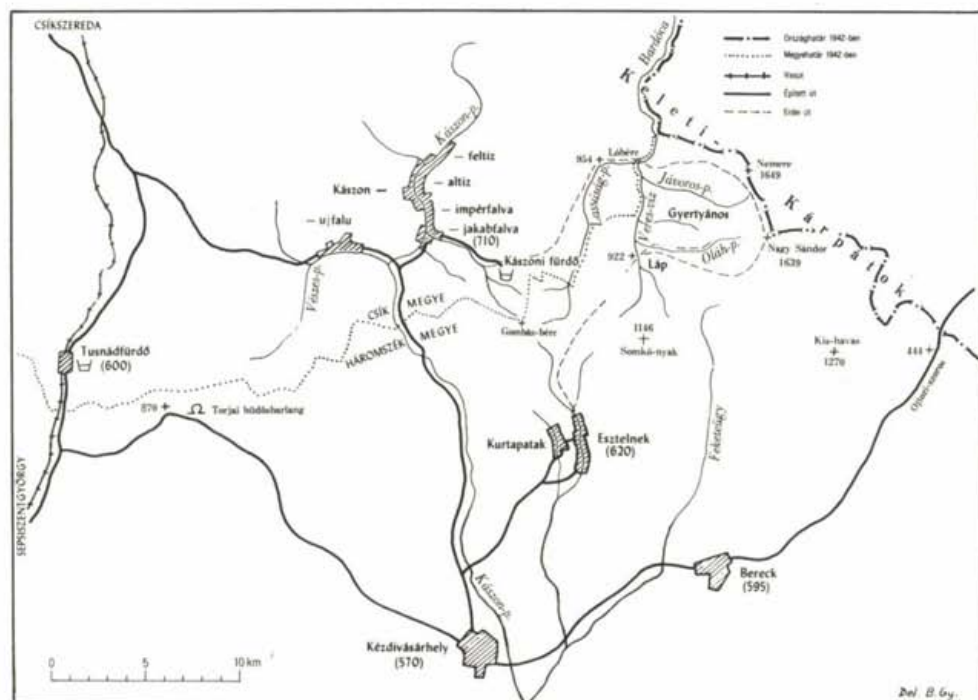
A kis település az 1960-as évek elején élte virágkorát. Akkor 18 család lakott Gyertyánosban. Baconiak, Tankók, Bodorok, Ambrusok családjainak telkei egy-egy tömbben, egy-egy patak-völgyben helyezkedtek el. Szerették a gyermekeket, s általában 8–10–12 gyermek zsbongott egy családnál. Az 1950-es évek végétől külön tanító járt fel a telepre, ahol saját erejükkel iskolát

építettek a Láp melletti Csorgónál. Pinti Ferenc, Bálint Ibolya tanítók hosszú éveken keresztül vállalták az eldugott település gyermekeivel való foglalkozást. Az iskolaépületben berendezett tanítói lakásban telente összegyűltek, hagyományos énekekből és táncaiból műsorokat állítottak össze. Csoportjukkal a meggyésítés előtti időkben Kézdivásárhelyen meg Esztelneken többször is részt vettek kulturális rendezvényeken és versenyeken. Viseletüket egészen az 1960-as évek elejéig megtartották és hordták is. Attól kezdve fokozatosan tulipános ládáikba került a női katinca, ing, öv, bernyóc, ujjos, zeke, valamint a férfi harisnya, a hosszú kieresztett ing, bőr dészű és a himzett bárnybőr mejrevaló.

Az 1960-as évek végén a fiatalokat elcsábították a közeli Kézdivásárhely ipari vállalatainak könnyebbnek ígérkező munkalehetőségei. Mivel az V–VIII. osztályos gyermekek iskoláztatását helyben nem lehetett megoldani, ez sok törődést jelentett számukra. 1978-tól a településen megszűnt az alsó tagozatos, I–IV. osztályos iskola, s ezzel gyermekeik tanítása bonyolultabbá vált. Így az 1970-es évek végén felgyorsult az elvándorlás. A középkorúak Esztelnekre, Kurtapatakra húzódtak, ahol megtelepedtek a helységek széléin, s pástorkodással, elsősorban juhászattal kezdtek foglalkozni. A fiatalabbak Kézdivásárhelyen ipari vállalatoknál kaptak munkát, s tömbházakba költöztek. Az öregebbek közül többen fokozatosan elhaltak, s a telepen temették el őket. Az 1980-as évekre már csak egy állandó lakosa maradt Gyertyánosnak, Tankóné Farkas Erzsébet. Négy lánya – Annus, Teréz, Ilona és Agnis – Kászonban, Esztelneken és Kézdivásárhelyen alapított családot. Hetente egyszer több mint 10 kilométert gyalogolva látják el édesanyjukat élelmiszerekkel, aki 77 évesen még két fejőstehenet eltart. Egymagában él a Keleti-Kárpátok bércei között téli hóviharakban, tavaszi és őszi esőzések idején, amikor a telep megközelíthetetlenül válik, s az utolsó emberi lélek is több mint 10 kilométerre található.

A meleg hónapokban megelégnék Gyertyános élete is. Ilyenkor állataikkal a faluba behúzódtak, szénacsínálás idejére pedig a „városiak” is feljönnek. Házaik nagy részét karban tartják, vállalják a kétlakiságot, mivel teljesen nem tudnak elszakadni havasi településüktől. Tankó Erzsébetnél próbáltam választ kapni arról mi volt az, ami idehozta és idekötötte őket.

Amikor Gyimesfelsőlokon megélhetésük bizonyalanná vált, olyan helyet kerestek, ami egykori szülőföldjükhöz hasonló természeti környezetet nyújtott. Gyertyános is távol helyezkedik a lakott településektől, egy hegyi út köti össze Esztelnekkel és Kászonnal. Az őket

körülvevő erdő oltalmat, megélhetést adott. Fokozatosan újraalkották ugyanazt a tárgyi környezetet, ami őket Gyimesfelsőlokon is körülvette. Irtással terjeszkedtek az erdők felé, legelőket és kaszálókat hódítottak el a természettől.

Tárgyi világukat természetes anyagokból teremtették meg. Lakóházaikat, gazdasági épületeiket, kerítésüket, egyszerűbb bútoraikat fából készítették. Valósággal belesimultak a természetbe életmódjukkal, tárgyi világukkal. Térkihasználásukat az említett szellősség jellemezte. Épületeiket nem zsúfolták egymás mellé, házaikat nem töltötték meg fölösleges tárgyakkal. Csak a legszükségesebb, funkcionális javak előállítására törekedtek. Egy-egy lakóházban csak tűzhely, ágy, tálal, asztal, szék, padláda, ruhatartó kaszten kapott helyet. Nem törekedtek presztízsjelző, cifra holmik felhalmozására, sem ruházatukban, sem lakbrendezési tárgyaikban. Értékkrendszerükben elsősorban a nagyállatok foglaltak kiemelkedő helyet. Szarvasmarha és a ló mellett a juhot meg a szárnyasokat kedvelték. Azokból is csak annyit tartottak, amennyire szükség volt családjaik ételmezéséhez és eladásuk révén költőpénz beszerzésére.

Időhasználatuk is a természet rendjét követte. Mérőeszköz nélkül tagolták idejüket. A 24 órából álló nap természetesen folyamatahoz igazodtak. Kakasszóra ébredtek, ellátták állataikat, megmosakodtak, megreggeliztek, majd erdei munkát végeztek, vagy nyáron állataik számára szénát készítettek. Mikor a nap az égbolt legmagasabb pontjára hágott megpihentek, megebedeltek, s csak délután folytatták munkájukat. Este ellátták állataikat, megmosakodtak, megvacsoráztak, még egy darabig elbeszélgettek a *szürkönyben* – általában megbeszéltek a hollapi tennivalókat – s azután lefeküdtek. Ugyanez a ráérősség érvényesült a naptári év tagolásában is. Pontosan nyilvántartották és betartották a munkaszünetnek számító vasárnapot, jelentősebb ünnepnapokat. Mindig tudták, hogy hány hét múlva következik ez vagy az az ünnep.

Hitéletüket is a természetben élő ember bölcsessége, nyugalma határozta meg. Hiányzott belőlük a külsőségekre, felszínes dolgokra való koncentráció. Természet ajándékának tartották az életet, a gyermekáldást. Értékelték a fiatalokban rejlő szépségeket, s nemzedékükre több figyelmet és gondot fordítottak. Megnyugvással, természetességgel viszonyultak az élet végességéhez, a halálhoz is. Temető- és nyugvóhelyet a természet ölen, fenyőfák árnyékában választottak maguknak, tehát abban az életkeretben, amelyben addig is éltek.

Helyet, teret és időt fordítottak az általuk „szép” kategóriájába tartozó tárgyi és szellemi értékeknek. Télen és a racionálisan meghatározott időközökben következő ünnepek idején fektettek hangsúlyt a társas életre. Elsősorban a fiatalabbak jártak ilyenkor össze. Együtt szórakoztak, táncoltak és énekeltek. Ilyenkor előkerült a hegedű meg a gardony is. Táncaikat és énekeiket még a Gyimesvölgyéből hozták magukkal. Az ottani népköltészeti örökséget tartották és érezték magukénak, a háromszékeikétől idegenkedtek. (Azok meg is vetették őket archaikusabb életfelfogásuk és kultúrájuk miatt.) Lakásaikat ünnepnapokra díszes textiliákkal, csérgékkel, festésekkel, szőnyegekkel, felvetett ággyal tették ékeesebbé. Ilyenkor kerültek elő mértéktartó módon díszített ünnepi ruhadarabjaik is. Az esküvőre készített viseletet féltve megőrizték és abban temetkeztek el.

Gazdasági, adminisztratív és emberi okokból a Nemere, Nagy Sándor és a Lóbérc között meghúzódó gyertyánosi település az 1970-es évek végére fokozatosan elnéptelenedett. Ezt a törvényszerű folyamatot nem lehetett megállítani. Lakosai szétszóródtak kisebb-nagyobb, koncentráltabb településekre. Életükből valami hiányzik, amiért nosztalgikusan tekintenek egykori településük felé. Homogén környezetüket, természetközpontú világukat mely biztonságot, távlatot adott, nem találják. Félszegen mozognak új, mesterséges életterükben. Nem érzik a szél, az eső, az erdők fainak szabad suhogását, s magukat meg nem érkezetteknek, valamitől megfosztottnak tudják.

Pozsony Ferenc

